

УДК 378:376

Ю.Й.Тулашвілі

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СТРУКТУРНО-ОРГАНІЗАЦІЙНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ПІДГОТОВКИ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

У статті обґрунтовано модель професійної комп'ютерної підготовки осіб з порушеннями зору та визначено основні її організаційні компоненти. Розкривається специфіка організації навчально-виховного процесу для незрячих людей із застосуванням інформаційних технологій.

Ключові слова: моделювання, компоненти, студент з обмеженими можливостями, сліпий, професійна підготовка, комп'ютерні технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Актуальність проблеми професійної реабілітації, як основного засобу соціально-трудової адаптації інвалідів по зору, визначається, насамперед, місцем незрячої людини у соціальному середовищі, тією обставиною, що всі інваліди по зору можуть бути включені в життя суспільства як соціально-повноправні і творчо-активні його члени.

Соціальна адаптація людей з порушеннями зору в умовах сучасного інформаційного суспільства полягає в опануванні ними у своїй життєдіяльності способами та методами загальноновизнаної поведінки у суспільстві та оволодінні новітніми інформаційними технологіями, що забезпечить зороводепривованим особам можливості повноцінної участі у суспільних відносинах соціуму. Саме тому у сучасних умовах виникає нагальна потреба у створенні навчального середовища, яке б забезпечило соціальну та професійну реабілітацію інвалідів по зору на засадах запровадження інклюзивної форми навчання у закладах професійної та вищої освіти.

Впровадження на підставі науково-обґрунтованих, високоефективних підходів навчального середовища професійної комп'ютерної підготовки, що базується на сучасних досягненнях інформаційно-комунікативних технологій, дозволить забезпечити надання гарантованої якісної фахової освіти для людей з найбільш складною нозологією інвалідності – інвалідам по зору.

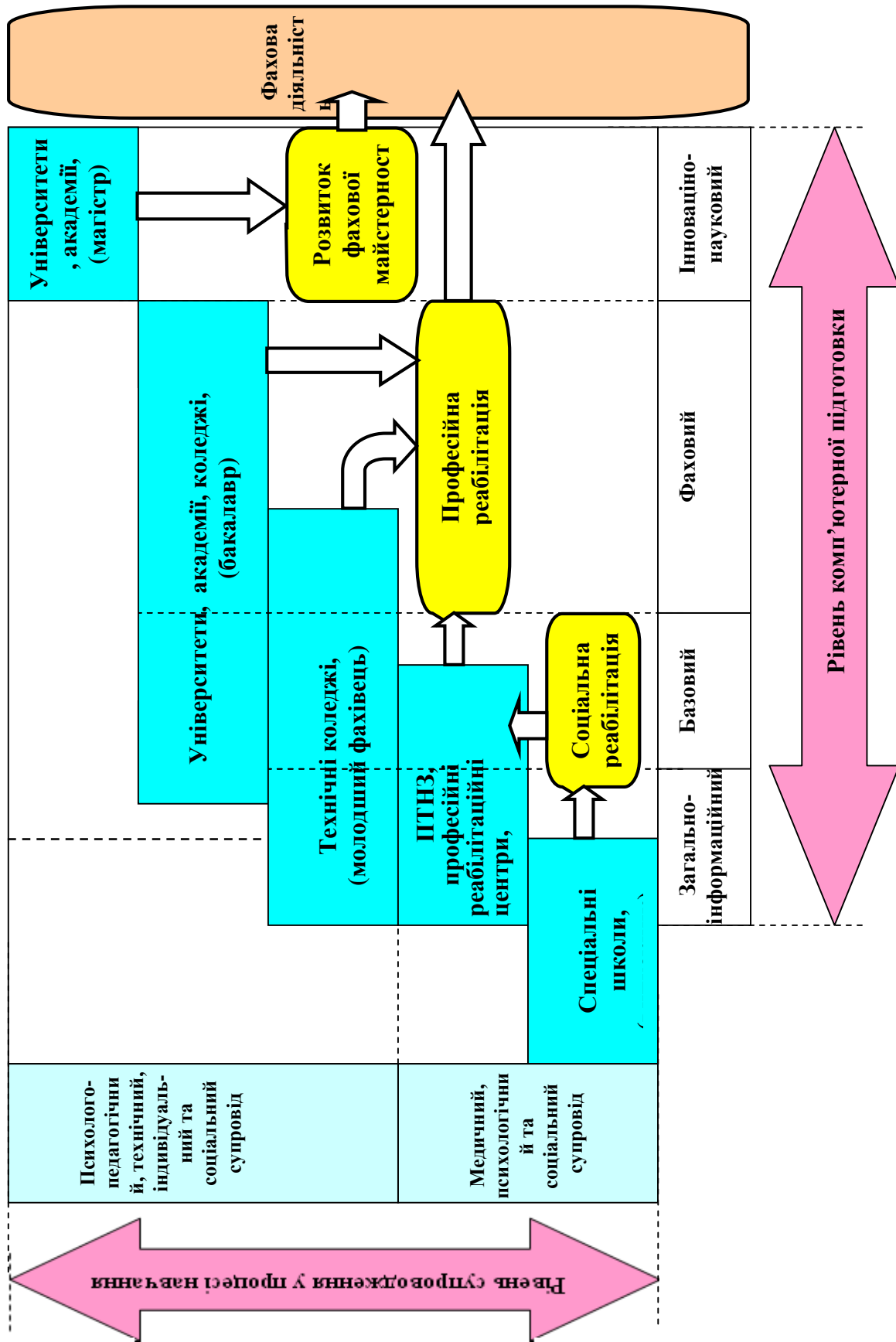
Аналіз останніх досліджень. Особливості застосування інформаційних технологій в процесі професійної підготовки людей, які мають порушення зору, відобразили в своїх працях такі науковці-тифлопедагоги як Шауцукова Л. З., Димитриченко Д. П., Щедрова Є. Ю., Коваленко Л. В., Цейтлин Г. Є., Порецький І. Б., Пилюгін О. М. та інші.

Потреба у виділенні професійної комп'ютерної підготовки осіб з порушеннями зору у педагогічну систему обґрунтовується передусім тим, що сьогодні в умовах розвитку інформаційного суспільства вже виникли та існують відповідні умови, які сприяють залученню зороводепривованої особистості до суспільно-активної продуктивної праці.

Метою статті є обґрунтування структурно-організаційної моделі навчального середовища професійної комп'ютерної підготовки та визначення специфіки організації навчально-виховного процесу для незрячих людей із застосуванням інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Основою досягнення інтегрованої соціально-дидактичної мети, яка полягає у соціальній реабілітації та фаховій підготовці зороводепривованих членів українського суспільства у процесі реалізації системи професійної комп'ютерної підготовки, є теоретичне підґрунтя, що складається з тенденцій гуманізації освітнього процесу, котрі реалізуються у напрямку соціальної адаптації осіб з порушеннями зору та закономірностей розвитку фахової освіти у світлі сучасних підходів до формування у майбутнього фахівця з будь-якої галузі діяльності достатнього рівня інформаційної компетентності для виконання професійних функцій із застосуванням засобів комп'ютерних технологій.

Запропонована структурно-організаційна модель системи професійної комп'ютерної підготовки охоплює усі діючі сьогодні освітньо-реабілітаційні етапи від соціалізації дітей із зоровою депривацією у спеціальних навчальних закладах освіти до професіоналізації молоді та дорослих інвалідів по зору через підготовку у вищих навчальних закладах. Структурно-організаційна модель (рис. 1) навчального середовища професійної комп'ютерної підготовки, відповідно до змісту, методів та засобів навчання, вирізняє такі організаційні рівні:

- загальна інформаційна підготовка;
- базова комп'ютерна підготовка;
- спеціальна фахова комп'ютерна підготовка;

Рис. 1. Структурно-організаційна модель комп'ютерної підготовки осіб з порушеннями зору до фахової діяльності

- інноваційно-наукова комп'ютерна підготовка.

На першому організаційному рівні комп'ютерної підготовки осіб з порушеннями зору – загально-інформаційному, забезпечується розширення можливостей процесу соціальної реабілітації шляхом формування компенсаторних пристосувань, що виникають у процесі опанування прийомами застосування адаптивних комп'ютерних технологій, які використовуються незрячими і слабозорими людьми для доступу до інформаційних потоків на електронних носіях. Цей рівень опановується у процесі навчання в загальноосвітніх спеціальних школах для сліпих, на перших курсах у професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ) та у закладах вищої освіти де здобувають фах інваліди по зору.

Загально-інформаційний організаційний рівень передбачає підготовку майбутніх абітурієнтів, учнів ПТНЗ та студентів вищих навчальних закладів, що мають порушення зору, з метою формування готовності до опанування професіями, за якими широко застосовуються інформаційні технології. Цей етап охоплює контингент суб'єктів освіти з порушеннями зору віком від 14 до 18 років і характеризується фізіологічним, психічним, інтелектуальним, моральним та соціальним розвитком незрячих й слабозорих людей і у психології визначається як етап становлення зрілості особистості [1, с. 3].

Для осіб із порушеннями зору, відповідно до складності наявного дефекту та супутніх захворювань, цей етап дещо розмитий та може перевищувати загальновизнаний віковий період становлення стану зрілості суб'єктів освіти "в нормі". Тому зороводепривована особа у цей період потребує активного медичного, психологічного та соціального супроводу [2]. Медичний супровід є невід'ємною частиною комплексу послуг, який надається незрячим і слабозорим у спеціальних школах, професійних реабілітаційних центрах за індивідуальними програмами реабілітації інвалідів. Психічний супровід спрямований на допомогу у формуванні в осіб з порушеннями зору у період переходу від підліткового стану до стану дорослості достатнього рівня розвитку сенсомоторних, мнемічних та інтелектуальних функцій, що забезпечить їм відповідні умови для подальшого самостійного життя та професійного становлення.

Навчання на загально-інформаційному організаційному рівні передбачає застосування педагогічних методів спеціальної педагогіки, педагогіки загальноосвітньої школи з врахуванням психофізіологічних особливостей осіб з порушеннями зору. На цьому етапі основний акцент ставиться на застосуванні комп'ютерної техніки як адаптивного засобу, що дозволяє забезпечити зороводепривованій особі доступ до електронних джерел інформації.

У процесі навчання комплекс заходів з медичного, психолого-педагогічного та соціального супроводу спрямовується на забезпечення дії механізмів утворення компенсаторних пристосувань. Поряд з формуванням початкових уявлень про можливості обчислювальної техніки, незрячі і слабозорі користувачі опановують програми голосових синтезаторів, засвоюють прийоми управління ними, навчаються використовувати спеціальні тифлозасоби.

Дидактичні методи, що застосовуються, переважно мають репродуктивний характер і здійснюються у вигляді програмованого навчання. Основна увага на цьому етапі приділяється вивченню прийомів роботи з комп'ютером, формуванню умінь та навичок роботи з клавіатурою, з операційною системою, програмами введення текстової інформації, засобами комунікаційного зв'язку у Internet, проводиться професійна орієнтація.

Більшість осіб з порушеннями зору, яка пройшла навчання за загально-інформаційним рівнем комп'ютерної підготовки з успіхом застосовують інформаційно-комп'ютерні технології на подальших етапах професійної реабілітації, як основний засіб адаптації для доступу до загальної та навчальної інформації.

Зміст навчання на організаційних рівнях базової, спеціальної та інноваційно-наукової комп'ютерної підготовки регламентується нормативними державними документами про професійну і вищу освіту та блоками модулів інформаційно-комп'ютерної підготовки у стандартах освіти за спеціальностями, що здобуваються особами з порушеннями зору [3].

Процес професійної комп'ютерної підготовки, що відповідає кожному рівню становлення інформаційної компетентності зороводепривованого фахівця, поряд з дотриманням державних нормативів та норм повинен базуватись на врахуванні індивідуальних психофізіологічних особливостей незрячих і слабозорих суб'єктів навчальної діяльності.

Дотримання принципів природовідповідності, доступності та емоційності навчання на засадах активної співпраці може бути забезпечено шляхом розробки індивідуальних програм, запровадження рівневої диференціації підготовки, врахуванням особливостей пізнавальної діяльності та компенсаторних можливостей осіб з порушеннями зору. Побудова навчального

середовища для осіб з порушеннями зору повинна здійснюватись з врахуванням адаптивного спрямування навчання. Тому навчальне середовище професійної комп'ютерної підготовки зороводепривованих учнів та студентів повинно знаходитись у прямій залежності між змістом навчання, дидактичними методами підготовки, засобами адаптації та формами організації навчальної взаємодії.

На другому організаційному рівні професійної комп'ютерної підготовки – базовому, поряд з репродуктивними методами застосовується продуктивна технологія навчання [4, с.193]. Накопичення знань, умінь та навичок у незрячих і слабозорих суб'єктів освіти відбувається у процесі створення ними власних освітніх продуктів, як результат опанування сучасними інформаційними технологіями. На базовому рівні обсяг набутих знань, умінь і навичок повинен забезпечувати особам з порушеннями зору можливість вільно використовувати основні прийоми та методики опрацювання інформації. У процесі продуктивного навчання основний акцент ставиться на широку варіативність завдань, розв'язання яких передбачає застосування комп'ютерних технологій для виконання реальних дій з використанням комп'ютерної техніки.

Спрямування базового рівня – це підготувати незрячого і слабозорого студента до самостійності у виборі апаратних та програмних засобів, до готовності застосовувати методи і прийоми роботи на комп'ютері для збирання, систематизації, зберігання, опрацювання, передавання, подання інформації у процесі вирішення тих чи інших навчально-практичних завдань. Зміст навчання передбачає опанування особами з порушеннями зору основ класифікації та кодування інформації, основних понять про програмні та апаратні компоненти комп'ютерних систем та мереж, інтелектуальних програмних засобі обробки тексту, засобів опрацювання даних у електронних таблицях, основ алгоритмізації та програмування.

Підготовка за базовим організаційним рівнем характеризується формуванням у осіб з порушеннями зору інформаційної компетентності і може здійснюватись у ПТНЗ для учнів, навчання яких відбувається за професією "Оператор комп'ютерного набору", для студентів вищих навчальних закладів за кваліфікаційним рівнем молодшого фахівця та студентів коледжів, академій та університетів за усіма спеціальностями, а особливо за спеціальностями, компетенції яких реалізуються у галузі інформаційних технологій.

Третій організаційний рівень – спеціальна фахова підготовка, забезпечується у технічних коледжах при підготовці молодшого фахівця, у коледжах, академіях та університетах, що готують бакалаврів, фахова діяльність яких пов'язана із застосуванням комп'ютерної техніки у процесі виконання своїх функціональних обов'язків. Зміст фахової комп'ютерної підготовки регламентується навчальними планами, робочими програмами навчальних дисциплін, блоками змістовних модулів, вивчення яких передбачає опанування прийомами та методами фахової діяльності із застосуванням спеціального програмного забезпечення за напрямом підготовки.

Дидактичні методи, що застосовуються, переважно мають продуктивний, творчо-розвивальний характер. Для формування фахового творчого підходу та комунікативних навичок роботи у колективі перевага віддається на засадах інтеграції евристичним та інтерактивним методам. Евристична складова передбачає введення зороводепривованих студентів у процес абстрактного мислення, коли здійснюються усі розумові дії: уявлення, уява, визначення, судження та умовивід. Інтерактивна складова полягає у запровадженні групової форми навчання, коли студента з порушеннями зору включають до групи студентів "в нормі" для спільного опрацювання навчального матеріалу. В умовах інклюзивного навчання досягти цього досить не складно.

Основна мета спеціального фахового організаційного рівня професійної комп'ютерної підготовки полягає у формуванні фахових знань, умінь та навичок при поступовому накопиченні незрячою і слабозорою особистістю первинного досвіду професійної діяльності.

На четвертому організаційному рівні – інноваційно-науковому, підготовка фахівців спрямовується на опанування компетенціями науково-дослідницької діяльності відповідно до моделі освітньо-кваліфікаційного рівня "магістр". Однією з найбільш важливих цілей підготовки на цьому рівні є розвиток у зороводепривованого студента спроможності до креативного мислення та дослідницьких здібностей. На цьому етапі найбільш результативним є модульно-розвивальний підхід, який являє собою процес набуття досвіду соціально-продуктивної діяльності зороводепривованих учасників навчального процесу, що реалізується в системі особистісно-розвивального підходу за парадигмою саморозвитку особистості. Дії педагогів у процесі професійної комп'ютерної підготовки спрямовуються на підтримку фахового розвитку особистості за умови надання їй максимальної самостійності. Під саморозвитком, у цьому випадку, розуміється управління особистістю процесом власного розвитку, коли мета підготовки ©Ю.Й.Тулашвілі

співпадає з інтересами суб'єкту освіти, що, у свою чергу, забезпечує цілеспрямованість навчально-розвивального процесу на опанування особистістю нових якостей [5, с. 114].

Якості, що набуваються особистістю у процесі її підготовки за таким принципом, забезпечують їй можливість визначення інтенсивності та спрямування процесів саморозвитку. На цьому рівні підготовки формується стійка мотивація до задоволення потреби зороводепривованої особистості навчатися та підвищувати свою професійну компетентність на протязі усього життя.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розкриття основних положень структурно-функціональної моделі професійної комп'ютерної підготовки осіб з порушеннями зору через опис її рівневих компонентів відображає цілеспрямованість навчального середовища, яке проектується, на забезпечення досягнення поставленої інтегрованої соціально-дидактичної мети – соціальної реабілітації та фахової підготовки зороводепривованих членів українського суспільства.

Реалізація моделі дозволить розширити можливості системи професійної освіти людей з порушеннями зору шляхом включення до навчальних планів блоків модулів інформаційно-комп'ютерної підготовки. Здійснення навчання з використанням інтегрованих дидактичних методів передбачає застосування спеціальних технологій навчання, які поряд з фаховою підготовкою забезпечать також утворення у зороводепривованої особистості компенсаторних пристосувань.

Таким чином, впровадження у теорію та практику професійної та вищої освіти навчальної системи професійної комп'ютерної підготовки осіб з порушеннями зору дозволить досягнути очікуваного результату, який полягає у підвищенні рівня соціалізації людей з депривацією зору через опанування фаховими та інформаційними знаннями, формування умінь та навичок застосування комп'ютерної техніки через набуття первинного професійного досвіду фахової діяльності у соціального середовищі.

1. Трофімов Ю. Л. Психологія зрілості: практикум / Ю. Л. Трофімов, Л. Ф. Бурлачук, М. Н. Корнев. – К.: Главник, 2006. – 144 с.
2. Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей. Наказ МОН України № 852 від 15.09.2008. // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1219-08>. – Назва з екрану.
3. Зарубина И.Н. Возможно ли обучение лиц с нарушениями зрения в высших учебных заведениях? // Комп'ютерні технології та вища освіта людей з особливими потребами. Дистанційне навчання в системі соціально-трудової реабілітації : Зб. наук. доп. і статей / Л. В. Коваленко; [уклад. Л. В. Коваленко]. – К. : Вища школа, 2002. – 255 с.
4. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І. П. Підласий. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 616 с.
5. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т. 2 / Г. К. Селевко. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.